

- [2] Theory of Chemisorption. Edited by J. R. Smith. // Springer-Verlag, Berlin- New York, 1980.
- [3] Поверхностные свойства твердых тел. Под ред М.Грина. М.: Мир 1980.
- [4] Зенгуил Э. Физика поверхности. М.: Мир, 1980.
- [5] . Х.Дункен, В.Лигин. Квантовая химия адсорбции на поверхности твердых тел. М.: 1987.
- [6] Newns D.M. // Phys.Rev. 1969. 178. No3. p.1123-1135.
- [7] Anderson P.W. // Phys. Rev. 1961. 124. No1. p.41-53.
- [8] R. Schrieffer and R.Gomer. // Surf. Science. 1971. 25. p.315.
- [9] J.L.Moran-Lopez and L.M.Falicov. // Phys.Rev. B, 1982. 26. No5. p.2560-2565.
- [10] M.Streszewski and C.Jendrzjek. // Phys.Rev. B. 1986. 34. No6. p.3750-1135.

УДК 537.226;538.936;621.315

Франів А.В., Пелецишин Р.В., Тернавська С.В., *Франів О.В.
Львівський національний університет ім. Ів.Франка, фізичний факультет
*ДУ“Львівська політехніка”, кафедра фізики

СТРУКТУРА ТА ДИНАМІКА ГРАТКИ ТВЕРДИХ РОЗЧИНІВ $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$

© Франів А.В., Пелецишин Р.В., Тернавська С.В., *Франів О.В., 2000

Наведено експериментальні результати досліджень фізичних властивостей вперше вирощених твердих розчинів заміщення $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$ в області $0,2 < x < 1,0$. Розраховано параметри кристалічної ґратки та концентраційна залежність її об'єму у процесі катіонного заміщення вузлів. На основі ІЧ-спектрів поглинання зроблено висновки про особливості фононної підсистеми ТРЗ. Отримано частоти внутрішньо- та міжмолекулярних коливань і величину їх анізотропії вздовж напрямків $E \parallel c$ і $E \parallel a$.

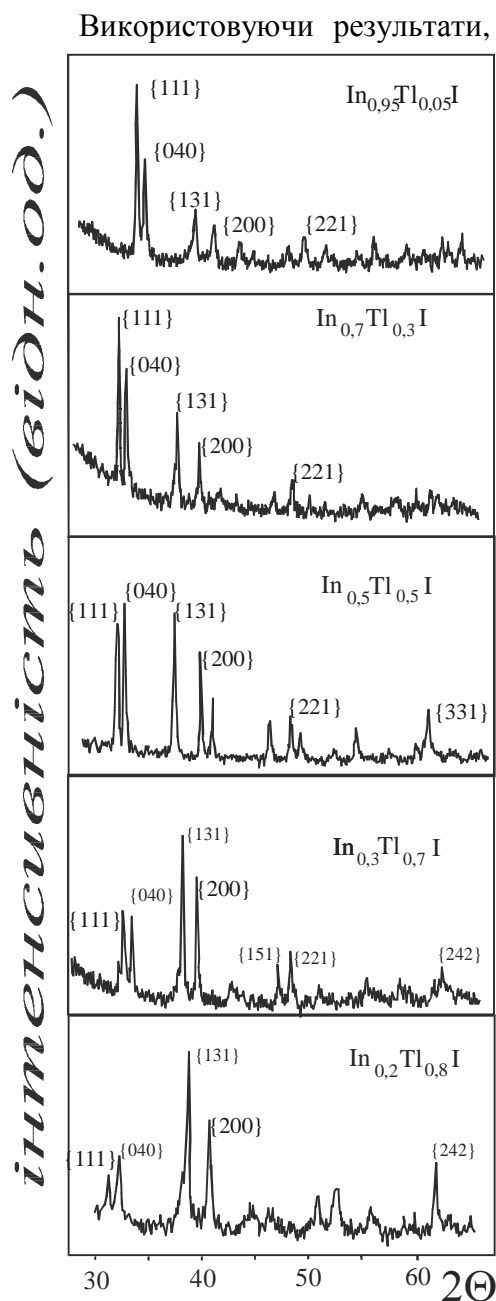
In manuscript points experimental results about investigation of physical properties of first grown solid solution $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$ in concentration region $0,2 < x < 1,0$. Counted parameter crystal lattice and particularity variance it bulks in process of cation substitution knots. On infrared reflection spectrum conclude character phonon dispersion in solid solution.

Вступ

Науковий інтерес до сполук A^3B^7 пов'язаний з особливістю їх кристалічної будови і наявністю різкої анізотропії механічних, електричних й оптичних констант вздовж трьох кристалографічних напрямків. Для практичного застосування, а саме для можливості керованої зміни таких фізичних характеристик, як ширина забороненої зони, показник заломлення та коефіцієнт поглинання, перспективними є тверді розчини заміщення (ТРЗ) $\text{InBr}_x\text{Cl}_{1-x}$, $\text{InB}_x\text{I}_{1-x}$ та $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$. Деякі результати з динаміки екситонних збуджень і дисперсії показника заломлення вже опубліковані нами в роботах [1-3]. У цій статті обговорюються результати експериментальних досліджень структурних параметрів та інфрачервоні спектри

відбивання з метою з'ясування особливостей трансформації кристалічної ґратки та фоновної підсистеми ТРЗ $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$.

1. Вирощування і структура кристалічної ґратки $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$

Рис. 1. Дифрактограми твердого розчину заміщення $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$

ортормобічної (D_{2h}^{17}) ґратки. Аналіз дифрактограм і розрахованих за їх допомогою постійних елементарної ґратки **a**, **b**, **c**, що наведені в таблиці, однозначно вказують на те, що отримані нами кристали становлять ряд неперервних ТРЗ. Підтвердженням зробленого висновку може служити наведена на рис.2 концентраційна залежність об'єму елементарної комірки $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$.

Функція $V(x)$ є лінійною і монотонною в області $1,0 > x > 0,2$, що вказує на відсутність фазових структурних переходів в отриманих зразках. Отже, ТРЗ утворюється при заміщенні

іонів індію на талій у вузлах орторомбічної ґратки, зростання об'єму елементарної комірки відбувається за рахунок того, що іонний радіус $Tl > In$.

Постійні елементарної комірки ТРЗ $In_xTl_{1-x}I$ просторової групи D_{2h}^{17}

кристал	$a, \text{Å}$	$b, \text{Å}$	$c, \text{Å}$	$V, \text{Å}^3$
InI	4,729	12,688	4,930	295,367
$In_{0,95}Tl_{0,05}I$	4,720	12,719	4,939	296,51
$In_{0,7}Tl_{0,3}I$	4,698	12,776	4,978	298,776
$In_{0,5}Tl_{0,5}I$	4,658	12,817	5,050	301,494
$In_{0,4}Tl_{0,6}I$	4,631	12,852	5,084	302,587
$In_{0,3}Tl_{0,7}I$	4,618	12,864	5,128	304,414
$In_{0,2}Tl_{0,8}I$	4,605	12871	5,132	305,199
TlI	4,559	12,922	5,229	308,048

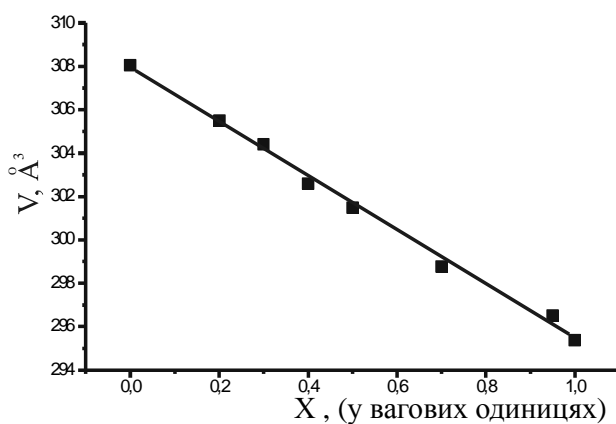

Рис. 2. Концентраційна залежність об'єму елементарної комірки

2. ІЧ- спектри ТРЗ $In_xTl_{1-x}I$

Експериментальні дослідження оптичних властивостей $In_xTl_{1-x}I$ виконувались, насамперед, для з'ясування анізотропії фонованого спектра кристалів залежно від орієнтації світлового вектора. ТРЗ $In_xTl_{1-x}I$ характеризуються центром інверсії і утворюються з двох молекул

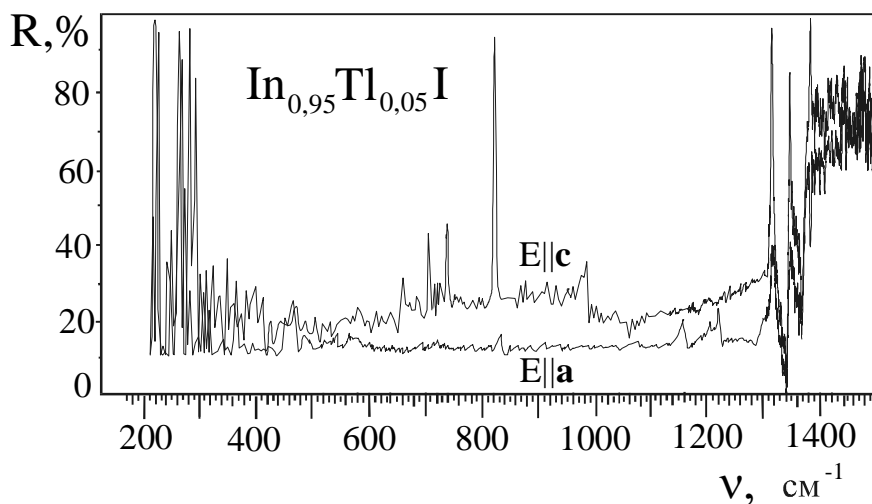

Рис. 3. Спектри ІЧ-поглинання ТРЗ $In_{0,95}Tl_{0,05}I$ в напрямку: 1- $E \parallel c$, 2- $E \parallel a$

(4 атоми) у примітивній комірі. Відповідно у фононному спектрі повинні проявлятися 9 коливних оптичних мод, що перетворюються незвідними представленнями групи D_{2h}^{17}

$$2A_{1g} + 2B_{1g} + 2B_{3g} + B_{1u} + B_{2u} + B_{3u},$$

де перші 6 мод спостерігаються у спектрах комбінаційного розсіювання (КР), решта 3 моди дозволені в ІЧ фотопереходах. З міркувань симетрії впливає еквівалентність B_{1u} і B_{2u} представлень, тому експериментальні дослідження необхідно проводити вздовж напрямків $E \parallel c$ та $E \parallel a$, що розташовані у площині шару і відповідають цим представленням.

Вимірювання здійснювали на інфрачервоному спектрофотометрі Specord-M-80 в спектральному діапазоні 200-1500 cm^{-1} , з роздільною здатністю не гірше ніж 1 cm^{-1} .

На рис.3 наведені ІЧ-спектри ТРЗ $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$. Можна виділити такі характерні особливості. В області 1300-1500 cm^{-1} спостерігаються три інтенсивні смуги з максимумами 1320 cm^{-1} , 1350 cm^{-1} та 1385 cm^{-1} в поляризації $E \parallel c$. Істотна анізотропія простежується в області, що формується внутрішньомолекулярними І-І коливаннями. Для класифікації коливань, використовуючи методики [7], розраховували оптичні функції ТРЗ: дійсну (ϵ_1), уявну (ϵ_2) частини діелектричної проникності і функції оптичних втрат $\text{Im}\{-1/\epsilon\}$. Встановлено, що найменше розщеплення LO-TO ($\sim 15 \text{ cm}^{-1}$). Таке розщеплення характерне для міжмолекулярних коливань типу $\{\text{InI}\}-\{\text{TlI}\}$. Групи смуг в області 200-400 cm^{-1} для поляризації $E \parallel c$ та $E \parallel a$ з розщепленням (10-25 cm^{-1}) ідентифікуються як коливання І-І. У зв'язку з існуванням ланцюжків типу In-Tl вздовж напрямку $E \parallel c$ очевидно, що інтенсивна смуга 820 cm^{-1} відповідає коливанню між заміщуваними атомами. З отриманих результатів випливає, що анізотропія кристалічного (внутрішньомолекулярного) поля перевищує відповідні міжмолекулярні розщеплення LO-TO.

Висновки

Насамкінець зауважимо, що отримані експериментальні результати вказують на перспективність досліджень дисипативної підсистеми ТРЗ $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$, у зв'язку з хорошим спектральним розділенням смуг ІЧ поглинання і специфікою дисипативної підсистеми, що зумовлена різкою анізотропією хімічного зв'язку. На наш погляд, досліджувані зразки є кристалами неперервного ряду твердих розчинів заміщення. Фононна підсистема $\text{In}_x\text{Tl}_{1-x}\text{I}$ характеризується сукупністю смуг, поляризаційна залежність коефіцієнтів поглинання в максимумах яких дозволяє зробити висновок про можливість практичного застосування ТРЗ як матеріалів для фазово-амплітудних модуляторів ІЧ- випромінювання.

- [1] Блонський. І.В., Бігун М.І., Лунь Ю.О., Франів А.В. УФЖ, 1992, 37, 971.
- [2] Блонський І.В., Бігун М.І., Лунь Ю.О., Франів УФЖ, 1992,37, 547,.
- [3] Франів А.В., УФЖ, 1999,44, 1473.
- [4] Постникова О.П., Денисов Ю.Н., Федоров П.И.. ЖНХ, 1973,18, 1436.
- [5] Jones R., Tempelton D. Acta crystal, 1955,8, 847.
- [6] Levy F., Mooser E. Helv. Phys. Acta,), 1972, 45, 69.
- [7] Крочук А.С., Китык И.В., Колинко Н.И., Франив А.В., Неорганические материалы, 1992, 28, 619.
- [8] Блонский И.В., Крочук А.С., Стецишин Т. Л., Франив А.В., ФТТ, 1986, 28, 3136.